

УДК 130.2:316:334.5

*Михайло Русанов,
Галина Брославська*

ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ

Підхід до вирішення проблем охорони праці в різних країнах у різні часи був неоднаковим і змінювався відповідно до багатьох обставин. Те, що нині практично в усіх промислово розвинутих країнах сприймається майже як аксіома, наприклад, відповідальність роботодавця за безпеку і здоров'я працівника під час роботи, ще сто – сто п'ятдесят років тому таким не вважалось. Навпаки, більш поширеною була думка про те, що працівник, розпочинаючи роботу, неминуче бере на себе ризик травми або захворювання. Виходячи з того, що будь-яка робота пов'язана з певним виробничим ризиком, то травми та захворювання розглядалися не як виняткові події, а як повсякденне нормальне явище. Питання турботи країни про охорону праці тісно пов'язане з рівнем її індустріалізації, типом державного управління і соціальним устроєм.

Безпека праці в навчальних закладах (дитсадках, школах, училищах, коледжах, закладах вищої освіти тощо) повинна стати пріоритетним напрямом як для керівників, так і для освітян. Адже сьогодні вигідніше вкладати кошти в створення безпечних умов праці, ніж потім, коли вже станеться невинна трагедія, пов'язана з життям, здоров'ям, працездатністю населення, нести чималі матеріальні затрати (штрафи, допомога сім'ям потерпілих, відновлення зруйнованих після аварій приміщень, ремонт техніки й обладнання тощо). Саме тому реформування й адаптація законодавства України щодо організації охорони праці є актуальною темою сучасності.

Головною метою цієї роботи є встановлення сучасних пріоритетів державної політики в контексті адаптації існуючого законодавства нашої держави з організації охорони праці в освітніх закладах.

Інтеграція України в Європейський Союз спричинила численні зміни в системі освіти нашої держави, праця випускників ВНЗ за кордоном вимагають від спеціалістів усіх галузей знання державного і міжнародного законодавства, у тому числі з охорони праці. Одним із невід'ємних прав людини, зазначених у міжнародних документах (За-

гальна декларація прав людини ООН – 1948 р. та Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права – 1976 р.), є право на охорону праці. На сучасному етапі практично сформовано законодавство України з питань охорони праці.

Актуальність теми представленої статті зумовлена необхідністю вдосконалення та поліпшення законодавства України з охорони праці в умовах сьогодення. Тому безпека праці повинна стати пріоритетним напрямом як для керівників, так і для працівників усіх освітніх закладів.

Проблему реформування законодавства щодо охорони праці висвітлено в наукових дослідженнях А. Андрищенка, Н. Болотіної, І. Дубровського, О. Єременко, І. Кисельова, В. Прокопенко та ін.

На думку В. Прокопенко, термін «охорона праці» вживається у двох значеннях: широкому і вузькому; у вузькому розумінні до поняття «охорона праці» відносяться «ті гарантії для працівників, що передбачають усі норми трудового законодавства». У широкому значенні під охороною праці розуміється сукупність правових норм, які охоплюють увесь комплекс питань застосування праці та приналежних до різних інститутів трудового права (трудоного договору, робочого часу і часу відпочинку та ін.) [5, с. 240].

Дослідник О. Єременко вважає, що в процесі реформування й адаптації законодавства України під час організації охорони праці держава створює умови для повної зайнятості працездатного населення, рівні можливості для громадян у виборі професії та роду трудової діяльності. Зокрема «реалізація цих прав повинна здійснюватися через виконання вимог, викладених у законодавчих актах щодо охорони праці. Закон України «Про охорону праці» – це самостійна гілка в законодавстві України про працю. Закон визначає основні положення конституційного права громадян на охорону життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює відносини між роботодавцем і працівником із питань безпеки, гігієни праці, а також встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні» [3, с. 31].

Процес наближення законодавства України до законодавства Європейського союзу в сфері охорони праці треба розглядати крізь призму його основної мети, яка полягає в досягненні на практиці високих європейських стандартів охорони праці із загальним зниженням показників виробничого травматизму і професійних захворювань. Але досягнуті в Україні показники промислової безпеки не завжди відповідають рівневі розвинутих країн світу.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу в галузі охорони праці почалася з прийняттям Закону України «Про охорону праці» в редакції 2002 року. Новий Закон у більшості відповідає певним положенням законодавства Євросоюзу. Дія Закону поширюється на всіх роботодавців, які використовують найману працю, включаючи приватних осіб. Він установлює персональну відповідальність роботодавців за дотримання норм охорони праці.

Охорону праці розглядають, перш за все, як самостійну галузь, сферу діяльності, покликану запобігати травмам, хворобам, людським жертвам, а отже, зменшенню соціальної напруженості у суспільстві [1, с. 108].

Законодавство України про охорону праці складається із загальних законів: Конституції України, Законів «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України й інших нормативних актів.

С. Ткачук наголошує, що у зв'язку з підвищенням кількості нещасних випадків, травм в освітніх закладах, а також збільшення кількості професійних захворювань працівників (у нашому випадку освітян), 11 квітня 2000 року був ухвалений Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», нова редакція Закону про охорону праці, а також Програма вивільнення жінок із виробництв, пов'язаних із важкою працею та шкідливими умовами, обмеження використання їхньої праці в нічний час. Програма розвитку виробництва засобів індивідуального захисту працівників, Державна програма навчання та підвищення рівня знань населення України з питань охорони праці сприятимуть подоланню кризових явищ у системі охорони праці. Також планується створити єдиний державний орган, який вирішуватиме питання нагляду за безпекою й охороною праці [9, с. 14].

Питання правового регулювання в галузі охорони праці містяться і в інших законодавчих актах України – законах «Про охорону здоров'я», «Про пожежну безпеку», «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про підприємства в Україні», «Про колективні договори і угоди» та ін.

Важливими нормативними актами з питань охорони праці є міжнародні договори й угоди, до яких приєдналась Україна. Закон «Про охорону праці» передбачає: якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено

інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, то застосовуються норми міжнародного договору. Переважна більшість міжнародних договорів та угод, у яких бере участь Україна і які певною мірою стосуються охорони праці, поділяються на такі групи: Конвенції та рекомендації Міжнародної Організації Праці; Директиви Європейського Союзу; Договори й угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав; Двосторонні договори й угоди [10].

Розвиток законодавства з охорони праці у європейських країнах, зокрема в освітніх закладах, відбувається постійно. Так, Н. Пронюк зазначає, що «Європейське право не є застиглою категорією, при цьому його розвиток – це дорога з двостороннім рухом: впливаючи на національне законодавство, воно водночас вбирає в себе все найкраще, що є в цьому законодавстві» [6, с. 24].

Багато актів Євросоюзу містять норми щодо охорони праці, її безпеки та гігієни. Їх можна розділити на дві групи: Директиви ЄС, які стосуються захисту працівників; Директиви ЄС щодо випуску товарів на ринок. У більшості випадків вони спрямовані на забезпечення передумов для вільного переміщення товарів у межах Європейського союзу; решта – на сприяння вільному переміщенню робочої сили в межах Європейського союзу.

Система законодавства Європейського союзу має такі структурні частини: загальні принципи профілактики й основи охорони праці; вимоги охорони праці для робочого місця; вимоги охорони праці під час використання обладнання; вимоги охорони праці під час роботи з хімічними, фізичними та біологічними речовинами; захист на робочому місці певних груп робітників; положення про робочий час; вимоги до обладнання, машин, посудин під високим тиском [7].

Сучасні економічні відносини, розвиток нових форм власності, нарощування обсягів виробництва, курс України на вступ до Європейського Союзу – все це потребує принципово нового підходу до питань промислової безпеки й охорони праці в країні, а також змін в ідеології власника щодо відповідальності за життя та здоров'я найманих працівників. Тому загальноприйнятими нормами мають стати: дотримання законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, вчасне виявлення й усунення недоліків на виробництві, посилення відповідальності за стан охорони праці та порушення встановлених норм і правил, що зумовлюють численні нещасні випадки, професійні захворювання й аварії. Заходи, спрямовані на забезпечення здорових і безпеч-

них умов праці, повинні розвиватися гармонійно зі зростанням обсягів виробництва продукції, а в ідеалі – дещо їх випереджати. Бо здоров'я та життя працівників – основна цінність нації [2].

Отже, у найближчому майбутньому Україну чекає інтеграція з політичними й економічними євроатлантичними структурами. Підвищення рівня охорони праці та промислової безпеки, запобігання аваріям і нещасним випадкам на виробництві, посилення профілактики виробничого травматизму та професійної захворюваності вимагає подальшого адаптування нормативно-правових актів до європейського і міжнародного законодавства, а також використання світового науково-практичного досвіду і поглиблення міжнародного співробітництва у сфері охорони праці [4].

Аналізуючи вимоги, викладені в директивах Євросоюзу, можна зробити висновок, що вони відрізняються від тих, що є чинними в Україні, нормативно-правових актів як технічного, так і соціального характеру. Тому першочергового значення набуває адаптація законодавства до вимог Євросоюзу, насамперед актів національного законодавства, які регулюють відносини між роботодавцем і працівниками, забезпечуючи їм належний рівень соціального захисту. Ці адаптовані акти законодавства мають стати основою для розроблення системи адаптованих вимог відповідних директив Європейського союзу до нормативно-правових актів, які визначатимуть відповідний до європейських стандартів рівень охорони праці в разі виконання конкретних технологічних процесів і видів робіт [8].

Здійснюючи адаптацію законодавства з охорони праці, Україна повинна враховувати те, що цей процес – односторонній. У ньому не йдеться про спільну діяльність з обох сторін щодо узгодження своїх правових норм, а тільки про зміни в українському законодавстві з метою його гармонізації з нормами права Євросоюзу з охорони праці. Україна фактично жодним чином не може впливати на процес законо- та нормотворення в системі Євросоюзу. Вона є лише дестинатором правових приписів Євросоюзу.

Нами виявлено, що акти Євросоюзу, які містять норми щодо охорони праці, її безпеки та гігієни, поділяються на дві групи: директиви ЄС, які стосуються захисту працівників; директиви ЄС щодо випуску товарів на ринок. В основному вони спрямовані на забезпечення передумов для вільного переміщення товарів у межах Європейського союзу; решта – на сприяння вільному переміщенню робочої сили в межах Європейського союзу. Мало уваги приділяється людському фактору,

а саме тим, хто працює в освітніх закладах. Завдання майбутнього – знайти шляхи розв’язання даної проблеми.

Література:

1. *Венедиктов, В. С.* Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) / *В. С. Венедиктов, В. П. Гроходський, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський, К. Ю. Мельник, О. М. Музичук, І. М. Шопіна*; за ред. *В. С. Венедиктова* ; Державний департамент з питань адаптації законодавства, Українська асоціація фахівців трудового права. — Харків ; Київ, 2006. — 680 с.
2. *Горденко, С. І.* Тенденції розвитку законодавства України з огляду інтеграції Євросоюзу у сфері охорони праці / *С. І. Горденко* // Вісник. — 2014. — № 124. — С. 14-17.
3. *Єременко, О. В.* Реформування в системі охорони праці / *О. В. Єременко* // Молодий вчений. — 2016. — № 11.1 (38.1). — С. 29-32.
4. *Костенко, О. М.* Охорона праці в Україні з огляду на інтеграцію до Європейського союзу / *О. М. Костенко* // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — 2007. — № 2. — С. 166-168.
5. *Прокопенко, В. І.* Трудове право України : підручник / *В. І. Прокопенко*. — Х. : Фірма «Консум», 1998. — 360 с.
6. *Пронюк, Н. В.* Проблеми впровадження європейських стандартів у законодавство України шляхом демократичних реформ / *Н. В. Пронюк* // Український часопис міжнародного права. — 2002. — № 4. — С. 26-32.
7. *Рурикевич, В. Б.* Функції системи охорони праці в країнах-учасницях Європейського союзу з огляду входження до нього України / *В. Б. Рурикевич, В. В. Захаров* // Інформаційний бюлетень з охорони праці. — 2005. — № 4. — С. 20-24.
8. *Середа, О.* Міжнародні стандарти з охорони праці: сучасний стан та перспективи адаптації законодавства України / *О. Середа* // Публічне право. — 2013. — № 2 (10). — С. 219-226.
9. *Ткачук, С.* Охорона праці в Україні: стан, проблеми, перспективи / *С. Ткачук* // Охорона праці. — 2007. — № 12. — С. 9-28.

References (transliterated and translated):

1. *Venedyktov, V. S. (ed), Hrokhodskyi, V. P., Inshyn, M. I., Klemparskyi, M. M., Melnyk, K. Yu, Muzychuk, O. M., Shopina, I. M.* Okhorona pratsi: yevropeiski i mizhnarodni standarty ta zakonodavstvo Ukrainy (porivnialnyi analiz) (: European and international standards and Ukraine’s legislation (comparative analysis)). Kharkiv; Kyiv, 2006, 680 p.
2. *Hordenko, S. I.* Tendentsii rozvytku zakonodavstva Ukrainy z ohliadu intehratsii Yevrosoiuzu u sferi okhorony pratsi (Trends in the development of Ukraine’s legislation from the point of view of EU integration in the field of occupational safety). in: Visnyk (Bulletin), 2014. No 124. P. 14-17.

3. *Yeremenko, O. V.* Reformuvannia v systemi okhorony pratsi (Reforming in the system of occupational safety). In: *Molodyi vchenyi (Young Scientist)*, 2016. No 11.1 (38.1). P. 29-32.
4. *Kostenko, O. M.* Okhorona pratsi v Ukraini z ohliadu na intehratsiiu do Yevropeiskoho soiuzu (Occupational safety and health in Ukraine from the point of view of integration into the European Union). In: *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii (Bulletin of the Poltava State Agrarian Academy)*, 2007. No 2. P. 166-168.
5. *Prokopenko, V. I.* Trudove pravo Ukrainy : pidruchnyk (Labor law of Ukraine: Textbook). Kharkiv, 1998, 360 p.
6. *Proniuk, N. V.* Problemy vprovadzhennia yevropeyskykh standartiv u zakonodavstvo Ukrainy shliakhom demokratychnykh reform (Problems of European standards implementation in Ukraine's legislation through democratic reforms). In: *Ukrainskyi chasopys mizhnarodnoho prava (Ukrainian Journal of International Law)*, 2002. No 4. P. 26-32.
7. *Rurynkevych, V. B., Zakharov, V. V.* Funktsii systemy okhorony pratsi v krainakh-uchasnytsiakh Yevropeiskoho soiuzu z ohliadu vkhodzhennia do noho Ukrainy (Functions of the system of occupational safety in the European Union countries from the view of Ukraine's joining it). In: *Informatsiyni biuleten z okhorony pratsi (Occupational Safety Newsletter)*, 2005. No 4. P. 20-24.
8. *Sereda, O.* Mizhnarodni standarty z okhorony pratsi: suchasnyi stan ta perspektyvy adaptatsii zakonodavstva Ukrainy (International labor standards: Current situation and prospects for adaptation of Ukrainian legislation). In: *Publichne pravo (Public Law)*, 2013. No 2 (10). P. 219-226.
9. *Tkachuk, S.* Okhorona pratsi v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy (Occupational safety and health in Ukraine: State, problems, prospects). In: *Okhorona pratsi (Occupational Safety)*, 2007. No 12. P. 9-28.

Стаття надійшла до редакції 19.09.17

М. Русанов, Г. Брославська

Перспективи адаптації законодавства України

щодо організації охорони праці працівників освітніх закладів

У статті викладено дослідження законодавства України, яке пов'язане з організацією охорони праці суб'єктів, які безпосередньо беруть участь у трудовій діяльності. Головну увагу автори статті приділяють розкриттю державної політики в галузі охорони праці, а саме організації охорони праці освітян. Авторами виявлено, що акти Євро-союзу, які містять норми щодо охорони праці, її безпеки та гігієни, поділяються на дві групи: директиви ЄС, які стосуються захисту працівників; директиви ЄС щодо випуску товарів на ринок. В основному вони спрямовані на забезпечення передумов для вільного переміщення товарів у межах Європейського союзу; решта – на сприяння вільному переміщенню робочої сили в межах Європейського союзу. Ма-

ло уваги приділяється людському фактору, а саме тим, хто працює в освітніх закладах. Завдання майбутнього – знайти шляхи розв’язання даної проблеми. Україна фактично жодним чином не може впливати на процес законо- та нормотворення в системі Євросоюзу. Під час організації охорони праці мало уваги приділяється працівникам освітніх закладів.

Ключові слова: організація охорони праці, адаптація, законодавство України, освітні заклади, законодавство Євросоюзу.

M. Rusanov, H. Broslavska

Prospects for Adaptation of Ukrainian Legislation on Occupational Safety and Health of Workers of Educational Institutions

The article describes the study of Ukrainian legislation related to the organization of occupational safety and health (OSH) of people who are directly involved in labor activities. The main attention of the authors of the article is devoted to the disclosure of state policy in the field of occupational safety, namely the organization of educators’ occupational health and safety. The authors found that the EU acts, which contain norms concerning occupational safety, health and hygiene, are divided into two groups: EU directives concerning workers’ protection; EU directives on product release to the market. They are mainly aimed at ensuring the pre-conditions for the free movement of goods within the European Union; the rest is aimed at facilitating the free movement of labor forces within the European Union. Little attention is paid to the human factor, namely to those who work at educational institutions. The tasks of the future are to find ways to solve this problem. Ukraine cannot influence the process of legislation in the EU system. During the organization of OSH little attention is paid to employees of educational institutions.

Key words: Occupational Safety and Health of Workers, Adaptation, Ukrainian Legislation, Educational Institutions, EU Legislation.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Л. А. Руденко